

ПРИЧИНИ ТРУДОВОЇ ЕМІГРАЦІЇ В УКРАЇНІ

Бондаренко Олена Іванівна

к.психол.н., доцент, доцент кафедри міжнародної комунікації та політології

Хмельницький національний університет, Україна

FACTORS OF LABOUR EMIGRATION IN UKRAINE

Bondarenko Olena Ivanivna

***Анотація.** Досліджено соціально-економічні причини зовнішньої трудової міграції в Україні. Проаналізовано основні показники соціально-економічного розвитку України та їх вплив на вибір напрямку міграційних процесів. Проаналізовано соціально-економічний стан країн-імпортерів робочої сили з України. Проаналізовано динаміку обсягів приватних грошових переказів до України.*

***Ключові слова:** трудова міграція, рівень бідності, рівень безробіття, The Legatum Prosperity Index, Global Slavery Index, приватні грошові перекази.*

Постановка проблеми. Глобалізація зумовлює міграційні процеси та перерозподіл світового ринку праці. Це впливає на ситуацію на ринках праці країни-донора трудових ресурсів та дає можливість вирішити певні виклики, що пов'язані з недоліком трудової сили приймаючої країни. Зважаючи на несприятливу демографічну ситуацію, старіння населення, збільшення тривалості життя та, як наслідок, збільшення пенсійних витрат, що негативно позначається на бюджетах розвинених країн. Тому імміграція трудових ресурсів до таких країн стимулює економіку і сприяє вирішенню проблем, пов'язаних з рівнем зайнятості та перерозподілом доходів. Метою дослідження є визначення причин зовнішньої трудової міграції з України.

Сучасні тенденції та масштаби трудової міграції широко вивчаються як закордонними, так і українськими науковцями, до них належать П. Сталкер, С. Касл, С. Тимур, Х. Злотник, І. Коллет, К. Ігличка, О. Малиновська, О. Піскун, Т. Клінченко, О. Гришнова, О. Білик та ін. Серед українських дослідників можна

виділити Весельську Л.А., яка пропонувала зміни та доповнення до механізму державного регулювання міграції. Відякіна М.М., Стаканов Р.Д. досліджували теоретичні та практичні аспекти взаємозв'язку трудової міграції громадян України до ЄС та макроекономічного розвитку України. Хлівна І.В. розглядала міжнародну трудову міграцію та її фінансово-економічні наслідки у вигляді міжнародних грошових переказів мігрантів. Малиновська О. А., Ніколаєць К. досліджували соціальні наслідки трудової міграції та шляхи реагування на виклики.

Виклад основного матеріалу. Основними джерелами статистичних даних щодо міграції робочої сили з України є Державна служба статистики та представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні. На фіксовані розміри трудової еміграції впливає поширення незаконних перетинів кордону. Тому масштаби еміграції робочої сили з України за різними джерелами коливаються в межах 7 – 8 млн. осіб. За даними МОМ, довготривала міграція робочої сили є більш поширеною. У 2021 р. майже 1,2 млн. українців працювали за кордоном, що на 11% більше ніж у 2019 р. Серед працевлаштованих 42% були прийняті на роботу неофіційно, у 2019 р. ця частка становила 30%. [1]

Останніми роками змінилися як структура, так і географія української трудової міграції. Найбільші напрямки трудової міграції є Польща (38,9%), РФ (26,3%), Італія (11,3%), Чеська Республіка (9,4%). Якщо раніше головною метою українців, що їдуть на заробітки, була Росія, то тепер такою країною стала Польща, де за даними польського уряду, нині перебуває 1,5 мільйона українських мігрантів, тільки у Вроцлаві проживає 10% городян України (рис.1).

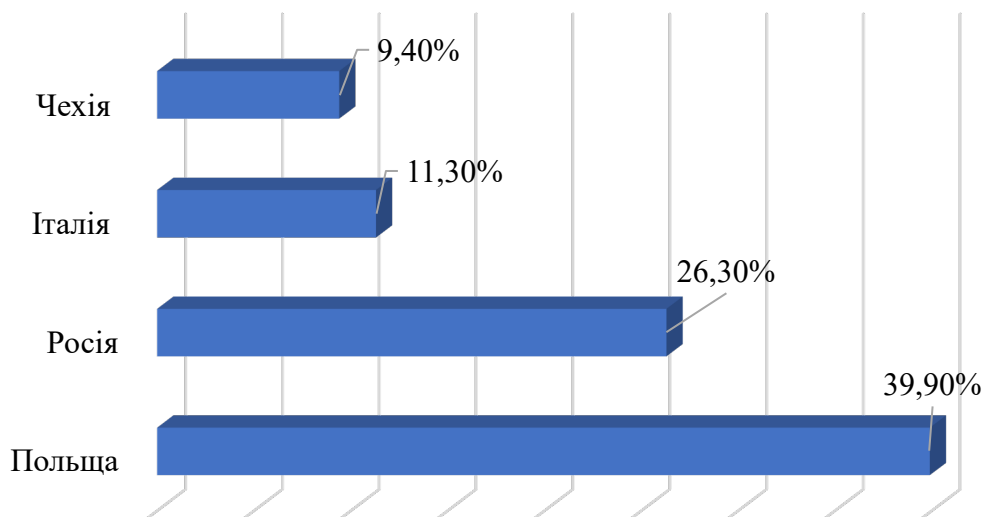


Рис. 1. Напрямки трудової міграції з України [2]

До 2013 року до Польщі виїжджали переважно жінки (67%) та люди старше 36 років (71%). Починаючи з 2014 року, більше стало чоловіків (58%) та молодих людей віком від 18 до 35 років (65%). Це люди призовного віку.

Найбільше зовнішніх трудових мігрантів походить зі західних областей: найбільша частка у 7% всього населення в Закарпатській області, з Івано-Франківської – 6,7%, Рівненської – 5,5%, Львівської – 4,8%. [3]

Хоча кількість перетинів кордону громадянами України зменшилася під час пандемії COVID-19 у тричі за 2020 рік в порівнянні до попереднього року, кількість українців, які готові ризикувати збільшилася. За опитуванням агенції Info Sapiens [3], що було проведене на замовлення МОМ у вересні-жовтні 2021 р. 18% респондентів зазначили, що готові прийняти неофіційну пропозицію роботи за кордоном, у 2019 р. таких бажаючих було 11%; 8% - готові працювати у замкнених приміщеннях без змоги вільно залишити робоче місце; протизаконну роботу готові виконувати 4% опитуваних. Таким чином, ризиковану пропозицію роботи готовий прийняти кожен четвертий українець, потрапляючи до уразливої групи людей. У середньому по Україні 24% населення складають таку групу. За регіонами найбільша уразлива група у Тернопільській обл. – 76%, Закарпатська і Рівненська області - по 45%. Більш благополучними на цьому тлі виглядають Сумська (7%) і Миколаївська (10%) області. Люди, які потрапляють в уразливу групу, мають робітничу професію, проживають у

сільській місцевості, мають не повнолітніх дітей, безробітні. При цьому люди готові ризикувати своєю свободою, а саме, з'являється група відчайдушних, які готові віддати паспорт і мобільний телефон роботодавцю – 1%.

Не зважаючи на обізнаність про явище торгівлі людьми, зростає кількість постраждалих. Так протягом 2019-2021 років постраждали від торгівлі людьми 46000 українців, з них – 29000 за кордоном, а з 1991 року за оцінками МОМ постраждали понад 300 000 українців. Таким чином, протягом останніх трьох років 15,33% постраждалих від загальної кількості за 30 років, і майже 10% - постраждали за кордоном. Найбільша кількість постраждалих останнім часом є жителями восьми західних областей – 11000 осіб, що складає 3,7% від загальної кількості постраждалих. [3]

Згідно з Глобальним індексом рабства (Global Slavery Index), який розраховується організацією Walk Free Foundation, у 2018 році Україна серед 167 країн за цим показником займала 49 місце (найгіршою вважається перша в списку). Серед країн регіону Європи та Центральної Азії Україна займає 7 місце, Білорусь – 2 місце, РФ – 11 місце, Польща – 29 місце, Італія – 34 місце, Німеччина – 39 місце (рис.2). [4]

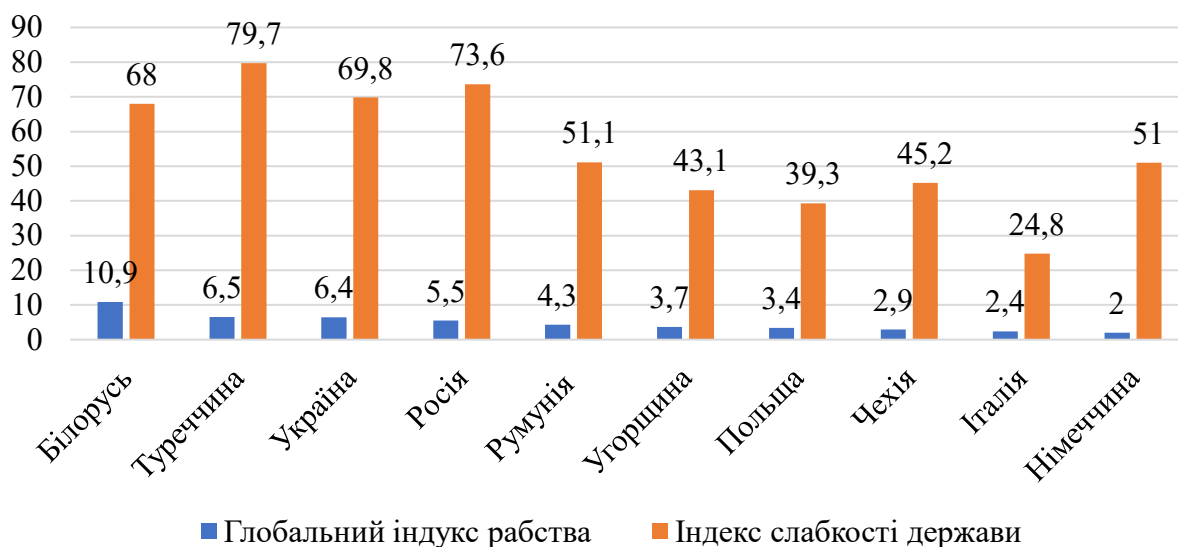


Рис. 2. Рейтинг країн-імпортерів робочої сили з України за значенням Глобального індексу рабства та Індексу слабкості держави [4]

Індекс слабкості держави (Fragile States Index), який розраховує Fund for Peace, підтверджує факт того, що країни з більш високим значенням індексу

рабства мають є більш нестабільними і за значенням цього індексу. Тому трудові мігранти обирають країни з низьким рівнем ризиків.

За даними опитування соціологічної групи «Рейтинг» хотіли б працювати за кордоном 63% респондентів, з них 48% - з вищою освітою, 42% мають середню спеціальну освіту. Такий критичний стан поглядів щодо можливості працевлаштування за кордоном обумовлений, перш за все, соціально-економічними та політичними факторами. Вплив соціально-економічних факторів на трудову міграцію з України представлений мотивацією виїзду українців.

Мотивами еміграції українців частіше називають: покращення умов життя (64%); забезпечення кращого майбутнього дітей (34%); відсутність гідної роботи в Україні (23%), бажання отримати кращу освіту (12%); відсутність безпеки в Україні та можливість отримати кращу медичну допомогу назвали менше 10% опитуваних. А мотивами працевлаштування за кордоном найбільше називають: вищий рівень заробітної плати (72%); кращі умови праці (20%); бажання заробити на житло, навчання дітей і лікування родичів (19%); кращий соціальний захист (16%). Тому респонденти називають більш бажаними країни, в яких вищий соціально-економічний рівень. Найчастіше називають Німеччину (37%), Польщу (26%), США (22%), Канаду (21%), Чехії (16%), Італію (15%). 44% респондентів визначили, що взагалі не мають шансів туди потрапити. [5]

Бажання виїхати з країни та знайти кращі умови для проживання визначаються рівнем життя в Україні. Різке погіршення показників бідності в Україні відбулося після окупації Криму і початку війни на Донбасі. У 2014 році рівень бідності становив 28,6%, а вже наступного року виріс у два рази – до 58,3%, у 2016 році цей показник був вже 58,6%. Після того, як рівень бідності досяг пікових значень у 2015-2016 роках, він почав знижуватися з 47,3% у 2017р. до 37,8% у 2019 р. Пандемія коронавірусу сильно вплинула на рівень життя, відбулось суттєве підвищення бідності, зниження реальних доходів та споживчих можливостей населення у 2020- 2021 рр. Рівень бідності в Україні серед населення, що працює, за результатами першого півріччя 2020 року склав

42,4%, а станом на 1 лютого 2021 року він зріс до 50% (рис.3).

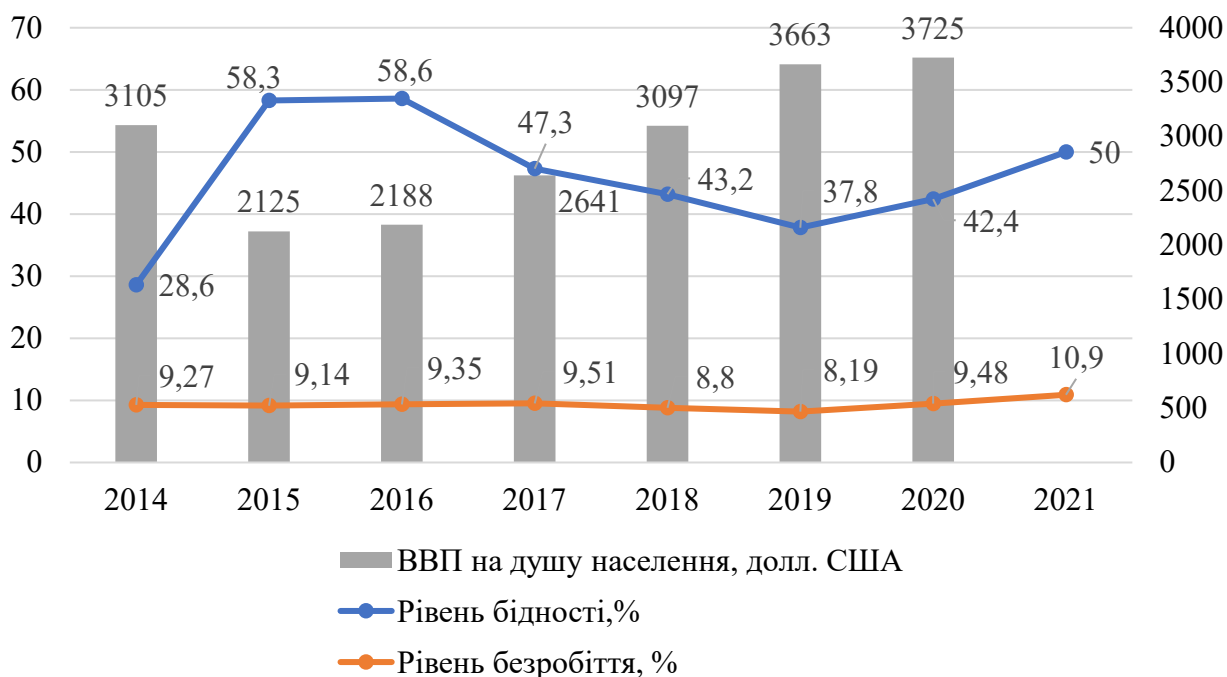


Рис. 3. Динаміка рівня бідності, безробіття та ВВП на душу населення в Україні [6, 7, 8]

Головна причина еміграції – вкрай низький рівень життя в Україні, яке відноситься до найбідніших країн Європи. Мінімальна заробітна плата в Україні у 2021 р. зросла на 39% у порівнянні до попереднього року і дорівнює 216,7 Євро., що є у 7 разів меншою ніж у Німеччині, де мінімальна заробітна плата дорівнює 1584 Євро, у Польщі – 610 Євро, у Румунії – 466,2 Євро, у Туреччині – 440 Євро, в Угорщині – 487 Євро. У приймаючих країнах мінімальна заробітна плата вища, ніж в Україні середня заробітна плата (рис. 4).

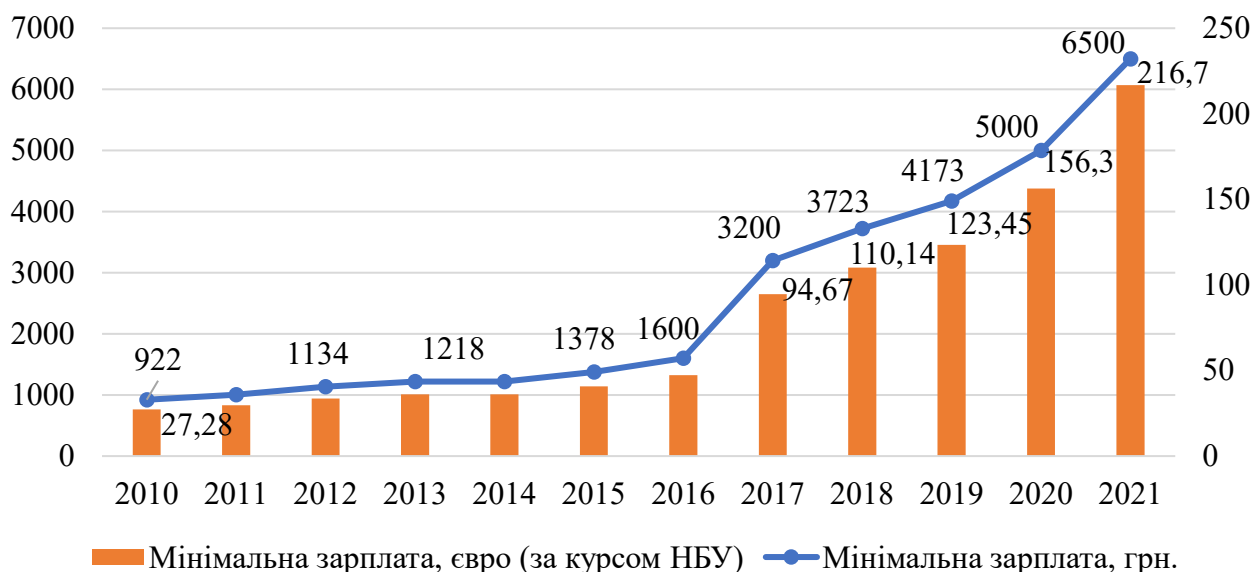


Рис. 4. Динаміка мінімальної заробітної плати в Україні [9]

Середня зарплата українців, за даними Мінфіна України складає 460 Євро, що у 9 разів менше ніж у Німеччині. Тому 71% заробітчан назвали низьку зарплату в Україні головною причиною міграції. За індексом процвітання (The Legatum Prosperity Index) Інституту Legatum Україна у 2020 році займала 92 місце серед 167 країн світу. Україну обійшли Еквадор, Киргизстан, Намібія. Країни, у які прямують українці, мають показники соціально-економічного розвитку вищими, тому є привабливими і можливими для реалізації планів, щодо покращення умов життя (рис. 5).

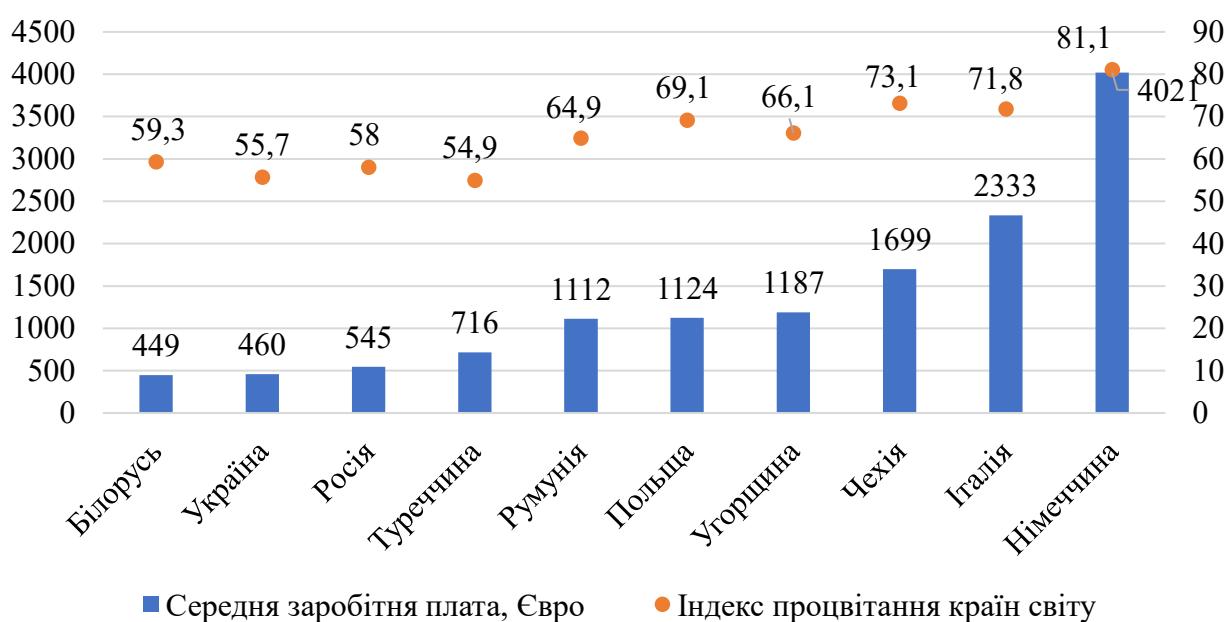


Рис. 5. Порівняння середньої заробітної плати та Індексу процвітання в країнах найбільшого перебування трудових мігрантів з України [9,10]

Експерти, які вивчають міграційні процеси в Україні, називають основним позитивним фактором приватні грошові перекази, які є доходом домашніх господарств, і надходять від інших домогосподарств з-за кордону, та пов'язані з тимчасовою чи постійною міграцією населення. Грошові перекази українських трудових мігрантів є однією із найбільших статей надходження валюти в економіку України. Вони також сприяють підвищенню рівня життя самих мігрантів та їх рідних та близьких, що залишилися вдома. Оскільки, ці кошти вони витрачають, зокрема, на споживання (31,7%), будівництво або придбання житла (19,4%), лікування (8,7%), навчання дітей (6,9%). Таким чином, українські

трудо́ві мігранти хоч і працюють за кордоном, але сприяють зростанню внутрішньо українського споживання, що йде на користь економіки. [11]

У 2018 році українці відправили додому - у перерахунку - 11,1 мільярда доларів, що становить 8,3% українського ВВП. 2019 р. ця сума збільшилася до 12,1 мільярда доларів. При цьому з Польщі, грошовий потік з кожним роком збільшується (1,3 мільярда у 2015 р., 2 - у 2016 р., 3,1 - у 2017 р.), а з Росії став майже втричі меншим, ніж із Польщі (1,8 мільярда у 2015 р., 1,4 - у 2016 р., 1,3 - у 2017 р.) (рис. 6). [11]



Рис. 6. Динаміка обсягів приватних грошових переказів до України [12]

У 2018 р. обсяги переказів становили 10,88 мільярда доларів і складали 8,3% ВВП України, 2019 р. перекази становили 7,7%, у 2020 р. – 7,8%. [12] Одним із завдань держави є сприяння переказу зароблених за кордоном грошей, спрямування їх за легальними каналами та створення умов для їх продуктивного використання.

Отже, основною причиною зовнішньої трудової міграції з України є незадоволення соціально-економічним станом країни. Рівень бідності і рівень безробіття зростають, що посилилося впливом пандемії. Однак, Україна тимчасово вирішує проблеми зайнятості населення, але втрачає стратегічний ресурс для економічного розвитку - конкурентоспроможний людський капітал. Позитивними наслідками трудової міграції є: зменшення конкуренції на ринку праці та рівня безробіття, збільшення обсягів приватних грошових переказів, що

стимулює економіку країни. Пандемія COVID-19 вплинула на сферу праці і можливості населення перетинати кордони між країнами. Трудову міграцію не зупинили і ризики від пандемії. Саме у цей період загострилася необхідність у трудових ресурсах у приймаючих країнах. Ряд європейських країн вже у 2020 р. запрошували іноземців на сезонну роботу в аграрному секторі з організацією транспортування до країни. Важливість сезонної роботи демонструється тим фактом, що в рекомендаціях Європейської комісії від 30 березня 2020 року сезонна робота вважається критично важливою, мобільність працівників повинна сприяти навіть в умовах епідемії. У той же час багато країн ЄС покладаються на імпорт робочої сили у цьому секторі. У разі більш швидкого, ніж в Україні, відновлення європейської економіки міграція громадян за кордон може зрости.

Список використаних джерел:

- [1] Пандемія COVID-19 підштовхує українців до ризикованого працевлаштування. Вилучено з: <https://iom.org.ua/ua/pandemiya-covid-19-pidshtovhuye-ukrayinciv-do-ryzykovanogo-pracevlashtuvannya>
- [2] Державна служба статистики України. Вилучено з: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- [3] Національне дослідження з питань міграції, торгівлі людьми та інших форм експлуатації мігрантів. USAID, MOM. Вилучено з: https://iom.org.ua/sites/default/files/human_trafficking_and_migration_survey_2021_ukr.pdf
- [4] Walk Free Foundation: Global Slavery Index. 2018. Вилучено з: https://downloads.globalslaveryindex.org/ephemeral/GSI-2018_FNL_190828_CO_DIGITAL_P-1638794166.pdf
- [5] Динаміка міграційних настроїв українців. Вилучено з: http://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinamika_migracionnyh_nastroeniy_ukraincev.html
- [6] Комплексна оцінка бідності та соціального відчуження в Україні за 2016-2018 роки. Вилучено з: https://idss.org.ua/arhiv/Year_2018_Pov.pdf/

- [7] Рівень бідності в Україні. Вилучено з:
<https://www.nas.gov.ua/UA/Messages/Pages/View.aspx?MessageID=7376>
- [8] Ukraine unemployment rate 1991-2020 Вилучено з:
<https://www.macrotrends.net/countries/UKR/ukraine/unemployment-rate>
- [9] Мінфін України. Вилучено з: <https://index.minfin.com.ua/labour/salary/min/>
- [10] The Legatum Prosperity Index. Вилучено з:
<https://www.prosperity.com/rankings>
- [11] Якими є наслідки масової трудової еміграції українців? Вилучено з:
<https://www.dw.com/ru>
- [12] Перерахунок даних щодо приватних грошових переказів в Україну за 2015-2017 р. Вилучено з: <https://bank.gov.ua/ua/files/gFMAMphJCgvkHSQ>.